

ALEKSANDRA SZYMAŃSKA

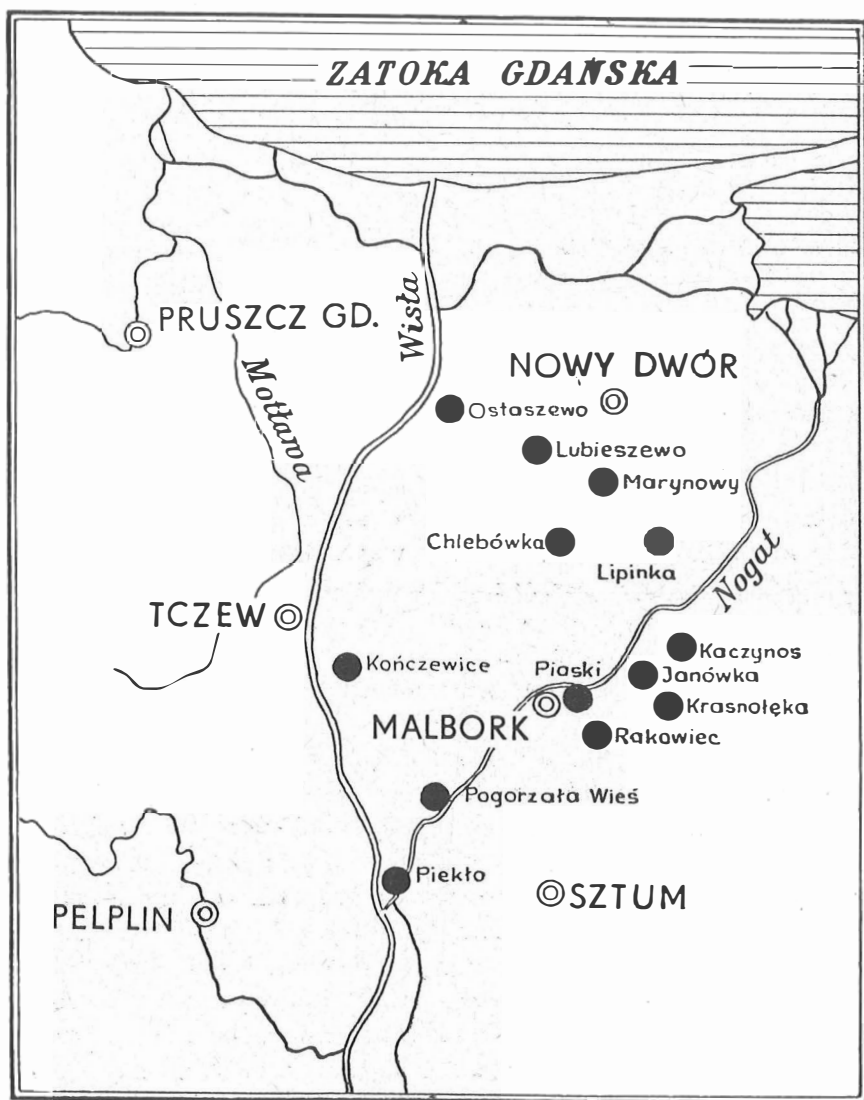
SPRAWOZDANIE Z BADAŃ POWIERZCHNIOWYCH NA TERENIE POWIATU MALBORSKIEGO I NOWODWORSKIEGO W 1963 ROKU

Badania powierzchniowe obejmujące teren pow. malborskiego i nowodworskiego zorganizowane zostały wspólnie przez Muzeum Zamkowe w Malborku i Muzeum Archeologiczne w Gdańsku. Przeprowadzono je w okresie od 16 do 18 maja 1963 r. Uczestniczyli w nich J. Orłowski z Muzeum Zamkowego w Malborku oraz pracownicy Muzeum Archeologicznego w Gdańsku mgr A. Szymańska, mgr J. Szwed i fotograf A. Klejna.

Do przebadania wytypowano kilka ciekawszych stanowisk znanych nam z literatury bądź też z materiałów archiwalnych (ryc. 1). W ciągu trzech dni badań spenetrowano niżej wymienione miejscowości:

1. **Lipinka**, pow. Malbork. Z miejscowości tej znane są nam popielnice kultury pomorskiej i skarb brązowy z okresu halszackiego składający się z miecza typu Mörigen, dwu naszyjników litych, trzech naramienników spiralnych, trzech bransolet brązowych pustych i czterech szpil tarczowych (Archiwum MAG). Przeprowadzono wywiad z kierowniczką Szkoły Podstawowej w Lipince i uzyskano informacje, że na terenie wsi nie znaleziono do tej pory żadnych zabytków archeologicznych. W trakcie przeprowadzania badań, pola znajdowały się pod uprawą, co uniemożliwiło penetrację terenu. W pobliżu wsi brak wyniosłości terenu.

2. **Chlebówka**, pow. Malbork. Po lewej stronie szosy Malbork — Nowy Dwór znajduje się pagórek z resztkami fundamentów spalonych zabudowań. Na tym terenie nie znaleziono żadnych zabytków archeologicznych. Po przeciwnej stronie szosy znajduje się drugie niewielkie wzniesienie, pozostające pod uprawą, z którego również nie zebrano żadnych zabytków. Istnieje tam naturalny, odsłonięty profil powstały w wyniku zniszczenia dawnego zabudowania. Profil całkowicie jednolity — glina.

Ryc. 1. Mapka stanowisk archeologicznych z terenu powiatu malborskiego i nowo-dworskiego, na których przeprowadzone zostały badania powierzchniowe.

1. Map of archaeological site from the Malbork and Nowy Dwór regions, where surface research was carried out.

3. **Marynowy**, pow. Nowy Dwór. Z miejscowości tej znana nam jest ceramika wczesnośredniowieczna¹. W trakcie badań przeprowadzono wywiad z kierownikiem Szkoły Podstawowej w Marynowych i uzyskano informacje o braku zabytków archeologicznych na terenie wsi.

4. **Lubieszewo**, pow. Nowy Dwór. Na terenie wsi Lubieszewo znane są dwa stanowiska archeologiczne, kilkakrotnie badane przez archeologów niemieckich. Stanowisko 1 tzw. „Góra Wiatrakowa” leży około 1 km na zachód od wsi, przy szosie do Ostaszewa. Nazwa wzniesienia pochodzi od dawnego wiatraka, obecnie zniszczonego. Teren wzniesienia jest w tej chwili zabudowany, przez co stał się zupełnie nieprzydatny dla badań powierzchniowych. Jak wynika z literatury², znajdowało się tam cmentarzysko z okresu lateńsko-rzymskiego — groby jamowe i popielnicowe. Pochodzą z niego groty oszczepów, miecze, umbą, klamry do pasa, zapinki, paciorki szklane i emaliowe oraz ozdoby srebrne i złote. Z importów należy wymienić: misę brązową, czerpak z sitem i skośnie żłobkowany kociołek z kabłąkiem. Natrafiono tutaj także na osadę wczesnośredniowieczną, z której pochodzą fragmenty ceramiki, zdobionej liniami falistymi i żłobkami oraz kości wieprza i bobra. Graniczące od wschodu pole ze stanowiskiem 1, należące do gospodarza Józefa Steca, dostarczyło szeregu ułamków ceramicznych.

Warto zaznaczyć, że największe skupisko ceramiki występowało na wprost śladów fundamentów dawnego wiatraka. Spośród zebranych fragmentów naczyń należy wymienić 5 fragmentów brzegów o zaokrąglonych krawędziach, w tym 1 ze śladami po utraconym uchu, fragment brzegu misy, ułamek brzuśca zdobiony ukośnymi dwoma liniami i słupkami, 2 fragmenty uch taśmowatych i kilkanaście ułamków śródcieniennych.

Na podstawie ceramiki stanowisko to można datować na okres rzymski (Zbiory MAG, nr inw. 1963:31).

Stanowisko 2, tzw. „Góra Piaskowa” położone jest w odległości ok. 350 m na południe od szosy Lubieszewo-Ostaszewo i 200 m na południe od st. 1 (ryc. 2). Jak wynika z literatury³ i danych archiwalnych, znana

¹ W. Łęga, *Żuławy Gdańsko-Malborskie w świetle wykopalisk*, „Przegląd Archeologiczny”, t. IX, 1950—1952, s. 292.

² Tamże, s. 290; *Amtlicher Bericht des Westpreussischen Provinz Museums*, Danzig 1885, s. 10 i 12, 1891, s. 15, 1893, s. 33; A. Lissauer, *Die prähistorischen Denkmäler der Provinz Westpreussen*, Leipzig 1887, s. 127, 152, 189; J. Kostrzewski, *Die Ostgermanische Kultur der Spätlatenzeit*, Leipzig 1919, Bd. II, s. 80.

³ W. Łęga, o.c., s. 290; *Fundeingänge der Vorgeschichtlichen Abteilung der Staatlichen Museums für Naturkunde und Vorgeschichte im Jahre 1938*, „Gothiskandza”, H. 1, 1939, s. 76; L. Łuka, *Osadnictwo kultury pomorskiej na prawobrzeżnym dolnym Powiślu i Wysoczyźnie Elbląskiej*, „Rocznik Elbląski”, R. 3, 1965, s. 26.

jest nam ceramika pochodząca z okresu neolitycznego, kultury pomorskiej i z okresu wczesnego średniowiecza.

Obszar „Góry Piaskowej” jest obecnie nieużytkiem, z którego sporadycznie wybiera się piasek. Badania powierzchniowe dostarczyły dwu ciekawych zabytków: zapinki brązowej i przęślika glinianego oraz szeregu ułamków ceramicznych. Wykonano również kilka zdjęć fotograficznych.

Ryc. 2. Lubieszewo, pow. Nowy Dwór, tzw. „Góra Piaskowa”, widok ogólny stanowiska 2.

2. Lubieszewo, Nowy Dwór district, so-called „Sand Hill”, general view of site 2.

W trakcie oczyszczania profilu znaleziono ułamki czernionego naczynia i kilka drobnych, przepalonych kości. Na tej podstawie uznano ten zespół za grób.

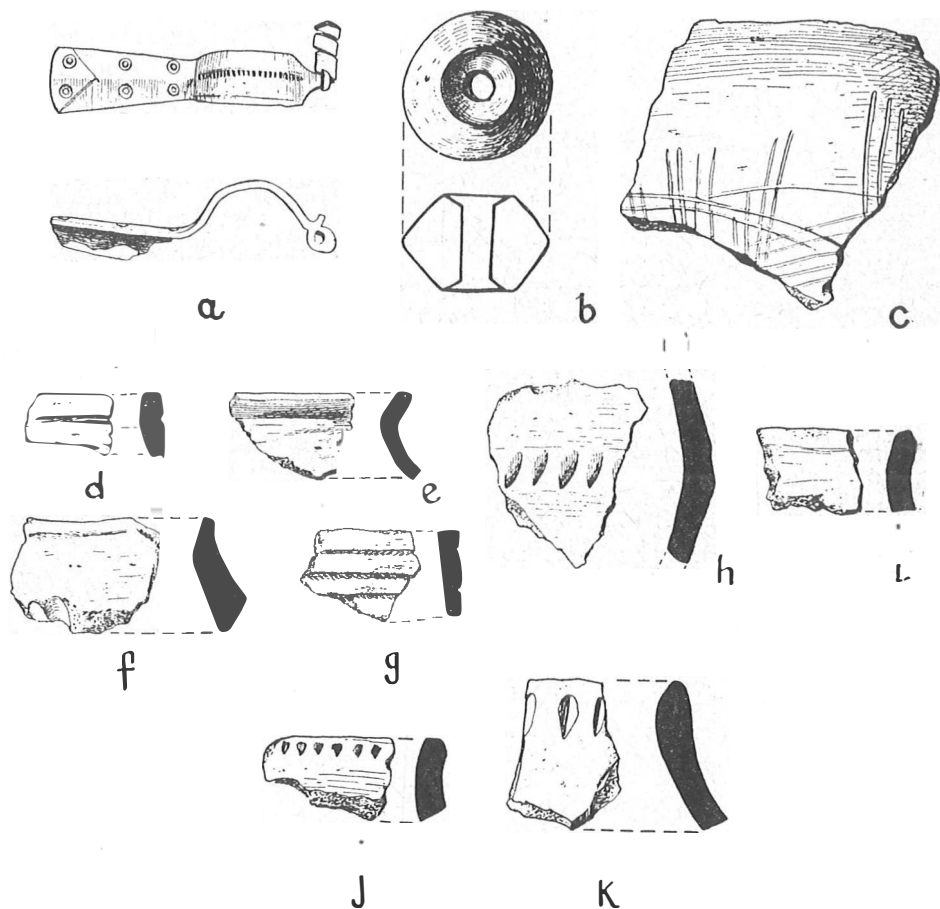
Miejsce to jest usytuowane w odległości 23,20 m na południe od osi rowu melioracyjnego.

Opis warstwy: Profil oczyszczono na długości 1,70 m. Miąższość warstwy na tym odcinku dochodziła do 80 cm. Warstwa przebiegała jednolicie, bez większych załamań. Pod warstwą kulturową zalegał piaszczysty calec. Barwa warstwy kulturowej była ciemnobrunatna.

Inwentarz

a. Fibula brązowa z zachowanym, płaskim, dość szerokim kabłąkiem oraz pochewką i połową sprężynki, wykonanej z płaskiej blachy brązowej. Na powierzchni kabłąka, na wypukłym grzbiecie znajduje się orna-

ment radełkowy, natomiast na nóżce trzy pary rytych „oczek” oraz ryty kąt zwrócony wierzchołkiem w stronę kabłąka (ryc. 3 a). Patyna zielonkawo-niebieska. Długość zapinki wynosi 7,3 cm, szer. kabłąka 1,2 cm. Zbiory MAG, nr inw. 1963:34.

Ryc. 3. a — Lubieszewo, pow. Nowy Dwór, st. 2, fibula brązowa; b — Lubieszewo, pow. Nowy Dwór, st. 2, przęślik gliniany; c — Lubieszewo, pow. Nowy Dwór, st. 2, fragment naczynia z okresu rzymskiego; d — i — Kończewice, pow. Malbork, st. 1, tzw. „Lisia Góra” — ułamki naczyń z okresu neolitu; j, k — Kaczynos 4, pow. Malbork, tzw. „Piaskowa Góra” — ułamki ceramiki neolitycznej. Skala 1:2.

3. a — Lubieszewo, Nowy Dwór district, site 2, bronze fibula, b — Lubieszewo, Nowy Dwór district, site 2, slay spindle whorl, c — Lubieszewo, Nowy Dwór district, site 2, fragment of vessel from Roman Period, d — i — Kończewice, Malbork district, site 1, so-called „Bald Hill” — fragments of vessels from neolithic period, j, k — Kaczynos 4, Malbork district, so-called „Sand Hill” — fragments of neolithic ceramics. Scale 1:2.

Analogię stanowić może tutaj np. fibula z miejscowości Chełmno, woj. bydgoskie⁴.

b. Przęślik gliniany dwustożkowaty, z wgłębieniem przy otworach (ryc. 3 b). Wymiary: wys. 2,4 cm, szer. 4 cm, średn. otw. 0,8 cm.

c. Cztery fragmenty ceramiki o gładkiej, czernionej powierzchni, w tym dwa ułamki zdobione krzyżującymi się poziomymi, pionowymi i ukośnymi liniami (ryc. 3 c).

d. Fragmenty części przydennych, fragment dna i kilkanaście ułamków naczyń. Powierzchnia chropowata barwy ciemnobrunatnej.

e. Cztery ułamki przepalonych kości ludzkich (Zbiory MAG, nr inw. 1963:34). Na podstawie występujących wyżej zabytków zespół ten datuje się na II w.n.e.

Prócz tego zebrano szereg ułamków ceramicznych z powierzchni całego wzniesienia. Spośród nich można wyodrębnić 1 fragment brzegu i 10 ułamków naczyń z okresu neolitycznego oraz fragment przewężonego ucha, 2 ułamki naczyń ze śladami po utraconych uchach i kilkanaście ułamków brzuśców datowanych na okres rzymski. (Zbiory MAG, nr inw. 1963:33).

5. **Ostaszewo**, pow. Nowy Dwór. W miejscowości tej znane są cztery stanowiska archeologiczne pochodzące z różnych okresów.

Przebadano tylko jedno z nich, położone na tzw. „Górze Szubieniczej”, po prawej stronie szosy Lubieszewo — Ostaszewo, w odległości ok. 100 m od szosy. Występowały na nim zabytki neolityczne, jak siekierka kamienna z grubym obuchem, a następnie groby skrzynkowe i grób kultury pomorskiej bez obwarowania⁵.

Obecnie teren wyżej opisanego wzniesienia jest zabudowany. Badania powierzchniowe na polu gospodarza Józefa Rzepy dostarczyły 6 ułamków naczyń datowanych na okres rzymski (Zbiory MAG, nr inw. 1963:36).

6. **Kończewice**, pow. Malbork. Stanowisko archeologiczne w Kończewicach leży na tzw. „Lisiej Górze”, wśród pól miejscowego PGR, pomiędzy Szymankowem a Kończewicami, wznosząc się ok. 4 m ponad poziom pól (ryc. 4) W wyniku badań przeprowadzonych przez W. La Baume'a w 1937 r. stwierdzono istnienie grobów lateńsko-rzymskich, następnie zabytków pochodzących z okresu neolitu, brązu i Hallstattu. Były to grociki sercowate i siekierka kamienna z neolitu, szpila brązowa z głów-

⁴ O. Almgren, *Studien über Nordeuropäische Fibelformen*, „Mannus Bibliothek”, nr 32, Leipzig 1923, s. 29—32, tabl. 3, rys. 61; R. Janka, *Fibule typu oczkowego w Europie środkowej ze szczególnym uwzględnieniem ziem polskich*, „Materiały starożytne”, t. X, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964, s. 69, ryc. 50.

⁵ W. Łęga, o.c., s. 290; L. Łuka, *Kultura wschodniopomorska na Pomorzu Gdańskim*, t. I: *Materiały*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1966, s. 301.

ką rozklepaną i zwiniętą w kółko⁶ z okresu halsztackiego i zapinki, wiśiorki ósemkowate, paciorki bursztynowe, okucie pasa z okresu rzymskiego. W czasie wojny znaleziono dwa uszkodzone kubki typu iwieńskiego⁷.

Ryc. 4. Kończewice, pow. Malbork, tzw. „Lisia Góra” — widok ogólny stanowiska 1.
4. Kończewice, Malbork district, so-called „Bald Hill” — general view of site 1.

Badania W. Łęgi w 1951 r. dostarczyły: z okresu neolitu grocik igiełkowaty, skrobacz, świder i ułamki naczyń z ornamentami słupków i sznura, prócz tego ułamki naczyń z okresu brązu, Hallstattu i lateńskiego oraz zapinkę kuszową (lata 200—400 n.e.). Z wczesnej epoki żelaza pochodzą groby popielnicowe, czyste⁸. Obecnie stanowisko na „Lisiej Górze” stanowi nieużytek systematycznie niszczone. Wzmianka w literaturze⁹ o istnieniu zalesienia w tej chwili okazała się nieaktualna. Z obszaru tego piaszczystego wzniesienia zebrano następujące ułamki ceramiki datowane na okres neolitu: fragment brzegu naczynia o wychylonej krawędzi i 3 inne fragmenty brzegów, w tym 1 z ornamentem dołkowym, następnie 2 fragmenty brzuśców zdobionych ornamentem sznurowym (ryc. 3 d-i) oraz kilkanaście ułamków ceramicznych, mało charakterystycznych (Zbiory MAG, nr inw. 1963:26). Z wczesnego okresu

⁶ „Gothiskandza”, H. 2, 1940, s. 62.

⁷ Tamże, l.c.

⁸ W. Łęga, o.c., s. 287—289; L. Łuka, *Kultura wschodniopomorska...*, s. 208.

⁹ W. Łęga, o.c., s. 288.

brązu pochodzą 2 fragmenty krawędzi o brzegu prosto ściętym i wychylnym na zewnątrz i 10 ułamków śródściennych naczyń (Zbiory MAG, nr inw. 1963:27). Na okres późnolateński i rzymski datuje się krawędź naczynia o zaokrąglonym brzegu oraz 20 ułamków mało charakterystycznych (Zbiory MAG, nr inw. 1963:28).

7. **Malbork — Piaski.** Po spenetrowaniu odcinka dł. 1,5 km, na trasie Piaski — Rakowiec, wzdłuż Nogatu, na wyżynie nie stwierdzono żadnych śladów ceramiki. Teren ten jest podmokły, gliniasty, częściowo zabudowany. Z opisywanej wyżyny nadnogackiej znany jest nam grób kultury pomorskiej, z którego pochodzi napierśnik brązowy i naszyjnik żelazny (Archiwum MAG).

8. **Rakowiec,** pow. Malbork. Przed wsią, po obu stronach szosy prowadzącej z Malborka do Królewa znajduje się wzniesienie gliniaste. Nie stwierdzono tutaj żadnych zabytków archeologicznych. Występowały tylko liczne ułamki czerwonego granitu i szarego łupku.

9. **Janówka,** pow. Malbork. Przy penetrowaniu odcinka drogi z Janówki do Kaczynosa nie natrafiono na wzmiankowane w literaturze piaszczyste, niewielkie wzniesienie, na którym znajdowano ułamki ceramiki neolitycznej¹⁰, szczątki grobów ciepłopalnych prawdopodobnie z okresu wczesnożelaznego i rzymskiego oraz ułamki ceramiki wczesnośredniowiecznej i późnośredniowiecznej¹¹.

Nie udało się przeprowadzić dokładnych badań powierzchniowych ze względu na pozostające pod uprawą pola.

10. **Kaczynos 4,** pow. Malbork. Na terenie pól PGR w Kaczynosie, w widłach starego Nogatu i kanału odwadniającego, leży piaszczyste wzniesienie zwane obecnie przez ludność miejscową „Piaskową Górą”, natomiast znane w literaturze pod mianem „Dębowej Góry”. Na północny zachód od wzniesienia leżą dwa niewielkie stawy. Wyniosłość wyraźnie odznaczająca się w terenie osiąga kulminację do 4 m nad poziom pól (ryc. 5). Z literatury wiemy, że znajdowała się tam osada neolityczna, z której pochodzą ułamki naczyń z ornamentem sznurowym, nożyki i odłupki krzemienne, grociki igiełkowate oraz sercowate, siekierka diorytowa i toporek kamienny. Prócz tego — ceramika kultury pomorskiej, okresu rzymskiego i wczesnośredniowiecznego¹². Badania powierzchniowe W. Łę-

¹⁰ K. Jażdżewski, *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce zachodniej i środkowej*, Poznań 1936, s. 453.

¹¹ W. Łęga, o.c., s. 291; R. Dorr, *Übersicht über die prähistorischen Funde im Stadt- und Landkreis Elbing*, Programm d. Elbinger Realgymnasiums, 1893 i 1894, s. 15 i 25; H. Bertram, W. La Baume, A. Kloeppel, *Das Weischel-Nogat-Delta*, Danzig 1924, s. 93—94; C. Engel, W. La Baume, *Kulturen und Völker der Frühzeit im Preussenlande*, Königsberg 1937, s. 236.

¹² A. Lissauer, o.c., s. 38; C. Engel, W. La Baume, o.c., s. 235, 236, 259.

gi w 1951 r. wykazały istnienie odłupków krzemiennych, ułamków pucharów lejkowatych, ułamki naczynia z ornamentem grzebykowym i sznurowym. Z okresu rzymskiego — ułamki naczyń, ułamki sita glinianego, a z kultury pomorskiej — ułamki ceramiki¹³.

Obecnie północna część „Piaskowej Góry” została wyeksploatowana dla celów gospodarczych i zachodzi obawa, że pozostała część wzgórza też ulegnie zniszczeniu. Na przestrzeni niezniszczonej części góry zebrano licznie występującą ceramikę oraz dokonano zdjęć. Wyróżniono z okresu neolitu 5 ułamków krawędzi o brzegach zaokrąglonych, w tym 2 zdobione ornamentem pionowych słupków (ryc. 3 j, k), 1 fragment śródścien-

Ryc. 5. Kaczynos, pow. Malbork, tzw. „Piaskowa Góra”, widok ogólny stanowiska.
5. Kaczynos, Malbork district, so-called „Sand Hill”, general view of site.

ny naczynia zdobiony podobnym ornamentem, 2 fragmenty den oraz kilkadziesiąt ułamków naczyń. Ponadto zebrano 2 odłupki krzemienne (Zbiory MAG, nr inw. 1963:23). Do okresu rzymskiego można zaliczyć 2 fragmenty krawędzi naczyń (MAG, nr inw. 1963:24).

11. **Krasnołęka**, pow. Malbork. Stanowisko archeologiczne znajduje się w odległości 1,5 km od wsi Klecie, po lewej stronie szosy Krasnołęka — Klecie. Jak wiemy z literatury¹⁴, w najwyższym punkcie wzniesienia znajdował się skarb brązowy składający się z dużego napierśnika, małego napierśnika, zapinki okularowatej, 3 naramienników spiralnych i 4 bran-

¹³ W. Łęga, o.c., s. 290; L. Łuka, *Osadnictwo kultury pomorskiej...*, s. 10.

¹⁴ *Amtlicher Bericht der Westpreussischen Provinz-Museums*, Danzig 1899, s. 39, 41.

solet większych oraz 8 mniejszych. Stwierdzono również ślady osadnictwa neolitycznego, kultury pomorskiej i okresu wczesnośredniowiecznego¹⁵.

Podczas przeprowadzanych badań powierzchniowych większa część rozległego, piaszczystego wzniesienia znajdowała się pod uprawą. Jedynie partia środkowa wzniesienia stanowi nieużytek, skąd ludność czerpie piasek dla celów gospodarczych. W jednym z lejów po wybranym piasku znajdował się profil naturalny. Nie stwierdzono występowania wyraźnej warstwy kulturowej. Z terenu pól zebrano większą liczbę ułamków ceramicznych.

Z zebranej ceramiki należy wyróżnić 2 fragmenty brzegów ze zgrubiałą, prosto ściętą krawędzią, fragment ucha i kilkanaście ułamków naczyń datowanych na okres rzymski (Zbiory MAG, nr inw. 1963:30). Prócz tego z wczesnego i środkowego okresu lateńskiego pochodzi 7 większych ułamków naczyń, fragment „talerza” glinianego i kilkanaście drobnych ułamków naczyń (Zbiory MAG, nr inw. 1963:29).

12. **Piekło, pow. Sztum.** Po przeprowadzeniu wywiadu z mieszkańcem wsi Alojzym Gnatowskim, uzyskano informacje, że tzw. w literaturze „Steinriff”, czyli odcinek koryta Wisły o długości około 600 m z dużymi głazami nanoszonymi przez rzekę, dziś stanowi obszar pokryty całkowicie nizinnymi łakami, ściślej — znajduje się on między wałem ochronnym a samą rzeką. Znaleźiska niemieckie z tego obszaru, miały charakter przypadkowy. U nasady delty znaleziony został naszyjnik brązowy z okresu późnolateńskiego¹⁶.

Obecnie naturalne warunki uniemożliwiają przeprowadzenie badań powierzchniowych. Badania przeprowadzone na obszarze dostępnych pól wsi Piekło nie wykazały żadnych zabytków archeologicznych.

13. **Pogorzała Wieś, pow. Malbork.** Obszar pól położonych między Nogatem a lasem znajdował się pod uprawą, co uniemożliwiało przeprowadzenie dokładniejszych badań powierzchniowych. Z literatury¹⁷ znany jest nam paciorek emaliowy, mozaikowy z okresu rzymskiego.

WNIOSKI

Ogółem przebadano 13 stanowisk archeologicznych. Przeprowadzono na miejscu wywiadu z miejscową ludnością w celu sprawdzenia położenia w terenie poszczególnych stanowisk archeologicznych, co stanowi konieczne dopełnienie mapy topograficznej. Zasadniczym celem badań

¹⁵ Archiwum Muzeum Archeologicznego w Gdańsku; W. Łęga, o.c., s. 291; L. Łuka, *Osadnictwo kultury pomorskiej...*, s. 22.

¹⁶ A. Lissauer, o.c., s. 126.

¹⁷ Tamże, s. 152.

było dotarcie do poszczególnych stanowisk, o których wzmianki zachowały się w literaturze, w archiwum Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, oraz poszukiwanie w terenie nowych stanowisk, co zarazem mogłoby sugerować dalszy plan badań w powiecie malborskim i nowodworskim. Zasadniczo badania miały charakter powierzchniowych, ograniczyły się do zebrania na stanowiskach ceramiki i innych zabytków archeologicznych, w celu ustalenia jakości stanowisk i ich chronologii. Jednocześnie dzięki autopsji terenu można było przekonać się o celowości przeprowadzenia w przyszłości badań systematycznych, względnie ratowniczych, na niektórych ze stanowisk.

Do badań ratowniczych wytypowano stanowisko 2 w Lubieszewie, pow. Nowy Dwór, ze względu na niszczenie obiektu.